

Gondolatok a honismeret oktatásáról*

A honismeret – miként a Honismereti Szövetség Alapszabályában (1998) is olvasható – a szülőföld, a lakó- és munkahely, a szűkebb és tágabb haza történetének, természeti és gazdasági értékeinek, népéletének, kulturális hagyományainak ismeretét, tiszteletét, szeretetét, továbbá mind a szűkebb, mind a tágabb hazához való minél szorosabb érzelmi és érzelmi kötődést jelenti.

A honismeret – véleményünk szerint – nem egyszerűsíthető le bizonyos tudásanyag elsajátítására, és annak tanári ellenőrzésére, hanem ennél jóval többnek kell lennie. Magában foglalja értelmezésünk szerint tehát

- nemzeti (nemzetiségi) tudat ébrentartását, a hagyománykincs tudatos ápolását,
- értékmentő- és értékőrző kezdeményezések támogatását, az abban való részvételt.

A honismeret magyarországi (és külföldi) oktatása történeti folyamatának (elméletének és gyakorlatának) elemzése aligha lehet ennek a rövid írásnak feladata, ezért eltekinthetünk tőle. A távolabbi és közelebbi múlt néhány vonatkozásának megemlézése azonban kikerülhetetlennek látszik, mert ezek nélkül a mai helyzet és a jövőre vonatkozó elképzelések mintegy légüres térben lebegni látszanának.

Bízvást *Anonymus* immáron nyolc évszázada írott *Gesta Hungarorum*a tekinthető az első magyar honismereti munkának. Több mint három évszázadnak kellett eltelnie ahhoz, hogy megszülessen egy újabb honismereti mű: *Oláh Miklós Hungáriája* (1536). A következő jelentős lépéscsoportot *Bél Mátyás nagy ország leírása* jelenti (s igencsak szégyenkezhetünk amiatt, hogy mindmáig nem került teljes egésze kiadásra). Ennek előszavában olvashatjuk a következőket: „Sok minden van Magyarországon, amit részben a külföldiek irigysége ferdített el és tett gyűlöletessé, részben a mieink érdektelensége megvetetté; sok olyan is van azonban, amit homály borít és elfeledéssel küzd...” *Bél Mátyás* mutatott először példát arra, hogyan lehet a honismereti gyűjtőmunkában, a hon utazások útján történő megismerésébe bevonni a diákságot (tanítványait).

Honismereti jellegű az eddig legtöbbet, mintegy félszázszor – javított-bővített formában – kiadott magyar nyelvű tankönyv, *Losontzi István Hármás Kis-tűkör* című műve, amit 1773–1850 között a szó szoros értelmében rongyosra olvasott generációk egész sora. Ennek tudható be, hogy alig találunk belőle manapság könyvtárainkban többé-kevésbé ép példányokat. Az 1992-ben hasonló formában megjelentetett *1848-as kiadás* előszavából idézünk: „Tudjuk, hogy a gyermekek a versekben igen gyönyörködnek – és a verseket is örömebb tanulják, ez okból indíttatván a vármegyékben lévő nevezetesebb városok és helyek neveit versecskéikben foglaltam, hogy azokat a gyermekek unalom nélkül megtanulván, elméjükben állandóan megtartsák... Egyébiránt tudva való dolog, hogy nem csak a növendő ifjúság, hanem a szülők is édes-örömet olvasgatják e könyvecskének több szakaszait. Ugyanezért a kiadónak minden igyekezete oda vala irányozva, hogy a kevesebb értékű olvasó közönségnek oly »sokféle« hasznos ismereteket magába foglaló olvasó könyvecskét olcsó áron juttasson kezébe, melyben központosítva legyenek különösen szeretett nemzetünket és magyar hazánkat legközelebről illető érdekes tárgyak.”

A XIX. század végén, illetve a XX. század első évtizedeiben elemi iskoláinkban megjelentek a *honismereti-helytörténeti tankönyvek (olvasókönyvek)*, amelyek egy-egy vármegye tájait mutatták be. Íróink általában az adott megyében oktató tanárok-tanítók közül kerültek ki. Jelentős részben a földrajz oktatásához kapcsolódtak e honismereti kiadványok (... megye földrajza az elemi népiskolák III–IV. osztálya számára). A Sárospataki Református Főiskolának az elemi népiskolák III–IV. osztályai számára kiadott olvasókönyvében (1892) találhatjuk *Majtényi Flóra* szívhez szóló versét (*Mi a hazá?*), amely ma is hasznos olvasmány lehetne.

A Néptanítók Lapjában (majd különnyomatban) hét évtizede (1929) jelent meg egy piarista, földrajz-termesztantraj szakos tanár, *dr. Karl János*, azóta meglehetősen elfeledett, ám alapvető fontosságú műve: *A honismertetről*. Ennek bevezetőjében olvashatjuk: „Az összes tantervekben a régiékhöz képest feltűnő módon és gyakran szerepel a *szülőföldismeret*, vagy a *honis-*

* *A Honismeret az iskolában* című konferencián Kiskunfélegyházán, 1999. október 15-én elhangzott előadás némileg bővített, pontosított változata. (Szerk.)

meret. Az elemi oktatástól kezdve a polgári iskolákon át a különböző polgári középiskoláig mindenütt előfordul." Majd felteszi a kérdést: „Milyen jellegű tudomány a honismeret?” Erre a következő választ adja: „Vannak benne *természeti tényezők*, mint pl. a talaj, a növény- és állatvilág. De része az *ember* is társadalmi és szellemi életnyilvánulásaiival, pl. gazdasági formák, egyes iparágak, egyesületek, művészeti alkotások. Gyarló elménk megszokta, hogy környezetünkben földművelést, kereskedelmet, politikai jelenségeket vesz tanulmányozás alá külön-külön. Pedig nem ezek veszik körül egyenkint és egymástól elszigetelten, hanem mindezek összessége, együttessége. Ha azonban ez így van, akkor a honismeret nem *részlettudomány* a szó megszokott gyakorlati értelmében. Egész környezetünkkel, ha úgy tetszik, a körülöttünk lévő totalitással ismert meg. Ezért a szaktudományokat tanító főiskolák tanrendjében nem is találunk ilyen című előadást: honismeret. Nincs is olyan egyetem, amelynek ilyen jellegű tan-széke volna.”

Az elmúlt hét évtized alatt a helyzet nem változott. Néhány főiskolán, illetve egyetemen helytörténeti vagy néprajzi speciális kollégiumok vannak (vagy voltak, pl. Zsámbékon), azonban ez nem jelent(ett) rendszeres képzést. 1975-ben a szegedi JATE kiadta néhány száz példányban *Szántó Imre A helytörténeti kutatások elméleti és módszertani kérdései* című jegyzetet, azonban ez önmagában még a helytörténeti kutatáshoz, illetve oktatáshoz sem elég (számos hibája mellett mára teljességgel elavult), s egyébként is a *honismeret nem szűkíthető le a helytörténetre!* E kiadványnak leginkább terjedelmes bibliográfiája hasznosítható.

Karl János jó áttekintést ad a honismereti oktatás európai történetéről, mint földrajz szakos érthetően elsősorban annak földrajzhoz kapcsolódó vonatkozásairól. Megszívlelendő az is, amit a nevelő és a honismertetés kapcsolatáról kifejt: „A nehéz munkában a tanító, a nevelő személye annyiban fontos, hogy ismernie kell a vidéket. Magának is mintegy bele kell élnie magát az egészbe. Igaza van *Müllner* professzornak, amikor módszertanában azt írja, hogy a honismertetést kezdő, vagy azon a helyen először működő oktatóra nem ajánlatos bízni. Ebből viszont következik, hogy ezt magának kell elsajátítani. Tisztában kell tehát lennie a honismertetés körébe vágó ismeretek megszerzésének *módjával*, másodsorban meg azoknak az iskolában, a tanításban való *alkalmazásával*...A honismertetés tárgya, tartalma minden, ami valamely kisebb vidék, helység, esetleg táj *természeti* vagy *művelődésbeli* képéhez tartozik. Ebből következik, hogy tágterű ismeretkör. Számos tudomány és tudományos vizsgálat, megfigyelés áll közvetve vagy közvetlenül a szolgálatában. Éppen nagy terjedelménél fogva egy embertől nem is kívánhatjuk, hogy valamely helyre vonatkozó összes ismereteket felkutassa. Legfeljebb részletmunkát várhatunk. Annál kívánatosabb azonban, hogy a különböző részletkutatásokból összefüggő képet alakítson ki. Erre minden oktatónak feltétlenül szüksége van...” A továbbiakban kifejti, hogyan kell felkészíteni a felsőoktatási intézménynek a leendő oktatót, a gyűjtő, feldolgozó munka módszertanára csakúgy, mint az oktatásra.

Nyolc fejezetbe soroltan rendszerezi, hogy a honismertetést végző oktatónak milyen tárgykörök ismeretanyagát szükséges összegyűjtenie, illetve megismernie, oktatnia: I. A környék természeti állapota (a település fekvése, helyzete, talaja, vizek, égbolt, éghajlat, növényvilág, állatvilág, a szülőföld, mint tájkép). II. A település (az emberi megtelepedés története a kezdetektől). III. Gazdasági helyzet (gazdasági ágak, közlekedés). IV. A lakosság (népesedés, életmód). V. Néprajz (életmód, népszokások, nyelvjárás és népköltészet, népművészet, művelődés). VI. Közigazgatás, vallás, szociális helyzet, politika. VII. Történelem (a terület története, a jelentősebb családok története). VIII. Források (levéltári-irattári dokumentumok, nyomtatványok, térképek, festmények, fényképek). Majd mintaként bemutat egy Rajna vidéki „honismertető múzeumot”, amelynek gyűjteményében természetrajzi, földrajzi tárgyak és dokumentumok egyaránt vannak. „Hatalmas munka ez a kis múzeum! Megalkotásában részt vett az egész iskola: a kis és nagy diák, valamint tanár...Mentsük meg és gyűjtsük össze tehát ezért az utókor számára, ami még menthető és összegyűjthető...”

Mondanivalóját a következőképpen összegzi: „A honismertetés korunk egyik legfigyelemreméltóbb pedagógia, társadalmi és tudományos mozgalma. A határok nehezen különíthetők el s igazi neveléget csak úgy érthetjük meg, ha minden vonatkozásában tisztán áll előttünk. A magyar nevelésügy története azt mutatja, hogy a művelt, fejlett Nyugat eszméi nálunk mindig megértésre találtak. Azokat nemzeti jellemünknek megfelelően módosítottuk s így vettünk részt Európa nagy szellemi életnyilvánulásában. Ez a tudat jogos reményt támaszthat tehát

bennünk az iránt, hogy a honismeret munkája körül a magyar oktató szintén megteszi kötelességét.”

A két világháború közötti honismereti mozgalmat felvállalta a Cserkész Szövetség, a népi írók mozgalma, s ettől függetlenül is a falu, illetve általában az egyes tájak megismerését célzó alapvető módszertani kiadványok jelentek meg *Bodor Antal* (pl. a Honismeret könyve. Bp., 1935.), *Fodor Ferenc* (pl. A szülőföld és honismeret könyve. Bp., 1926.), *Ujszászy Kálmán* (A falu. Sáropatak, 1936.), *Végh József* (Táj- és népkutatás a középiskolában. Bp., 1942.), *Tálas István* (Néprajz és középiskola. Bethlen Gábor Ref. Gimnázium évkönyve. Hódmezővásárhely, 1937.), *Bálint Sándor* (Néprajz és nevelés. Szeged, 1934.) és mások tollából.

1949 után a honismeret-helytörténet csak erős korlátok közé szorítva „lappanghatott” egy évtizeden keresztül, csak az 1956 után következő években oldódott a hatalom szorítása. Ennek a történetnek részletei azonban nem képezik jelen írásnak tárgyát.

A honismeret oktatásának a tantervbe való beillesztését egyértelműen tartalmazza a *Nemzeti Alaptanterv* [130/1995. (X. 26.) Korm. rendelet] (rövidítve: NAT) a kötelező oktatás tartalmi szabályozásáról rendelkező I. fejezetében. A műveltségi területek oktatásának közös követelményei című részben a következőket szögezi le:

„*Hon- és népismeret.* Minden tanuló ismerje meg népünk kulturális örökségének jellemző sajátosságait, *nemzeti kultúránk* nagy múltú értékeit. Ismerjék a kiemelkedő magyar államférfiak, tudósok, feltalálók, művészek, írók, költők, sportolók tevékenységét, munkásságát. Legyenek jól tájékozottak a haza földrajzában, irodalmában, történelmében, mindennapi életében. Sajátítsák el azokat az ismereteket, gyakorolják azokat az egyéni és közösségi tevékenységeket, melyek az otthon, a lakóhely, a szülőföld, a haza és népei megismeréséhez, megbecsüléséhez, az ezekkel való azonosuláshoz vezetnek. Ismerjék a városi és falusi élet hagyományait, jellegzetességeit.

A tanulók legyenek nyitottak a hazánkban és szomszédságunkban élő más népek, népcsoportok értékeinek és eredményeinek megismerésére, megbecsülésére.

A hon- és népismeret segítse elő harmonikus kapcsolat kialakítását a természeti és társadalmi környezettel. Alapozza meg a nemzettudatot, mélyítse el a nemzeti önismeretet, a hazaszeretetet, ösztönözzön a szűkebb és tágabb környezet történelmi, kulturális és vallási emlékeinek, hagyományainak feltárására, ápolására. Késztessen az ezekért végzett egyéni és közösségi tevékenységre.”

A NAT ezt követően *egy-egy művelődési terület követelményeit határozza meg korcsoportonként.* A hon- és népismereti követelményeket jelző sematikus Magyarország-térkép jel a következő követelmény-csoportoknál szerepel:

- Magyar nyelv- és irodalom
- Matematika (magyar matematikatörténet)
- Társadalmi ismeretek (4. évfolyam végén: család, lakóhely ismerete, országismeret, mondák, legendák, a magyar nemzet jelképei, 6. évfolyam végén: lakóhelyünk gazdasága, társadalmi; a társadalom és gazdaság változásai évezredek során, történetek hazánk múltjából)
- Társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek (8. évfolyam végén: család, helyi társadalom, alkotmányos rendszer működése; 10. évfolyam végén: állami szuverenitás, háztartás)
- Emberismeret (10. évfolyam végén: közösség és társadalom, értékrendek és erkölcsök, hit és vallás)
- Történelem (8. évfolyam végén: a magyarság születése és a honfoglalás időszakától a 18. századig; 10. évfolyam végén: a 18. századtól a rendszerváltásig)
- Természetismeret (4. évfolyam végén: ásványok, talaj, tájékozódási alapismeretek, növények; 6. évfolyam végén: természetföldrajzi környezetünk, környezetünk élővilága)
- Fizika (mozgás, gravitáció, égitestek, elektromosság, atomenergia)
- Kémia (8. és 10. évfolyam végén: anyagok és változások, gyakorlati alkalmazások)
- Biológia és egészségtan (8. évfolyam végén: tájak és életközösségek, az ember szervezete és egészsége)

- Földünk és környezetünk (10. évfolyam végén: magyar utazók, felfedezők, Magyarország földrajza)
- Ének-zene (4. évfolyam végén: daléneklés, zenei ismeretek, a szülőföld népdalkin-
cse; 6. évfolyam végén: éneklés, zenei ismeretek, a szülőföld népzeneje; 8. évfolyam
végén: éneklés, népdalok; 10. évfolyam végén: éneklés, népdalok, magyar zene)
- Tánc és dráma (népi gyermekjátékok, szerepjátszó játékok, egyes ünnepekörök játécai)
- Vizuális kultúra (képzőművészeti alkotások megismerése)
- Mozgóképkultúra és médiaismeret (művészeti ismeretek, művelődéstörténet)
- Könyvhasználat (iskolai, lakóhelyi könyvtár, könyvtártípusok, könyvtár I. fejezetében,
használat, könyvtári dokumentumok)
- Technika (4. évfolyam végén: népművészeti hagyományok; 6. évfolyam végén: népmű-
vészeti hagyományok, lakás, lakóház, városrész falu modellezése; 8. és 10. évfolyam
végén: technikatörténet)
- Háztartástan (4. évfolyam végén: bevásárlás; 6. évfolyam végén: népviseletek, lakás, la-
kókörnyezet; 8. évfolyam végén: hagyományos magyar és nemzetiségi ételek készítése,
falusi és városi családok életmódjának különbségei; 10. évfolyam végén: családi szabad-
idő eltöltése, játék, lakásszervezés, lakástervezés)

Nem szerepel viszont a testnevelés és sport részben hon- és népismereti követelmény, noha az egyes települések-tájak népi sportjátékai is hasznosíthatók lennének, s nemcsak kisiskolás korban. Sokkal élvezetesebb, változatosabb és érdekesebb lehetne a tanóra, mint a jelenlegi követelményrendszer szerint.

Az 1990-es években, azaz immár lassan egy évtizede a NAT kidolgozásával párhuzamosan, illetve azt megelőzően és attól függetlenül is történtek kísérletek a honismeret integrálására az oktatásban. Sőt tartozunk annyiival az igazságnak, hogy ez nem az 1990-es években kezdődött, hanem az első kezdeményezések több évtizeddel korábbra nyúlnak vissza. A mindenkori tantervtől függetlenül mind az általános, mind a középiskolában egyes lelkes tanárok, akik többnyire maguk is részt vettek valamiféle természet-megfigyelési (éghajlat, csapadék, növényzet, állatvilág stb.) akcióban, vagy néprajzi, régészeti, képzőművészeti tárgyak gyűjtői voltak, gyakorta diákjaikat is bevonták tevékenységükbe, vagy bemutatták gyűjteményük (megfigyeléseik) egy részét tanórákon, illetve az iskolai kirándulások szervezésében a honismereti szempontokat messzemenően figyelembe vették. Jó néhány esetben a lelkesedés és ügybuzgalom iskolaműzeumot vagy ahhoz hasonló szertári gyűjteményt is eredményezett. Ehhez hozzá kell tennünk, hogy a nagy múltú fővárosi- és vidéki középiskoláknak kivétel nélkül volt honismereti jellegű múzeumi-könyvtári gyűjteménye, azonban ezek nagyobb részét közgyűjteményekbe (városi- megyei könyvtárakba, múzeumokba, levéltárakba) szállították be, illetve egy részük elkallódott (kiselejtezték, ellopták, elpusztították).

Az utóbbi évtizedek iskolai honismereti mozgalmához kapcsolhatók az iskolai szakkörök, honismereti körök, illetve a TIT történelembaráti és egyéb körök létrehozása is. Mindezek közös jellemzője, hogy mindenkor adott személy(ek)hez kötődött adott intézményben. Ha egy-egy honismerethez vonzódó tanár eltávozott adott intézménytől, akkor gyűjteménye az esetek többségében gazdátlanra vált, s a honismereti oktatás tanórákon belül, illetve tanórákon kívül egyaránt megszűnt.

A honismereti mozgalmat a Hazafias Népfront keretén belül működő honismereti mozgalom (folyóirata a *Honismeret*), a múzeumok (gyűjtési útmutatók), a TIT, a Tankönyvkiadó (*szakköri útmutatók*) látták el módszertani segédanyagokkal. A *Tájak-Körök-Múzeumok* mozgalma 1979–1994 között félezer füzetben ismertette meg hazánk természetvédelmi értékeivel, műemlékeivel, múzeumi kiállításaiival, tájaival az olvasókat. Az utóbbi fél évtizedben a kis füzetek száma erőteljesen gyarapodott tovább, már a hatszázat is jóval meghaladja. A természetbarát egyesületek, a turista mozgalom ((lapja 1945 előtt évtizedeken át *Turisták lapja*, majd *Turista*, aztán *Turista Magazin* címmel jelenik meg). Az útikalauzok, idegenforgalmi kiadványok, a természetbarát folyóiratok (*Természet Világa, Búvár* stb.), a TIT hetilapja, az *Élet és Tudomány*, építészeti örökségünk megismertetője, az 1957 óta megjelenő *Műemlékvédelem* című folyóirat mind-mind a maga eszközeivel valamilyen formában a honismeret ügyét szolgálta. Helytörténeti tekintetben az 1960-as évek óta jelennek meg a megyei levéltárak gondozásában az egyes

megyék helytörténeti (honismereti) olvasókönyvei. Eleinte alig 150–200 nyomtatott oldalnyi terjedelemben láttak napvilágot, az utóbbi évtizedekben azonban a gyakorta több kötetes, olykor ezer oldal is meghaladó terjedelmű megyei-városi dokumentum-gyűjtemények kora következett el.

Mind a régebbi, illetve az újabb monográfiák, ismeretterjesztő vagy turisztikai célú kiadványok (könyvek, folyóiratok), a dokumentum-gyűjtemények közös jellemzője, hogy önmagukban alkalmatlanok mind a tanár, mind a diák számára a honismereti oktatásra. Lévéen egyik sem tankönyv, se nem munkafüzet. Egyértelműen le kell szögeznünk, hogy a helytörténeti olvasókönyv, a helytörténeti monográfia semmilyen formában nem helyettesíti a honismereti tankönyvet!

Főleg az utóbbi évtizedben születtek már kifejezetten az iskolai oktatást szolgáló honismereti-helytörténeti tankönyvek, illetve munkafüzetek. Anélkül készültek azonban ezek, hogy megalkotásukat az elengedhetetlenül szükséges módszertani munka előzte volna meg, amely részletes tantervi minták, illetve tankönyv-szerkezeti minták megalkotásában öltött volna testet. Ezek után nem csodálkozhatunk azon, hogy a tantervek, a tankönyvek, illetve munkafüzetek tekintetében a legkülönfélébb helyi elgondolások érvényesültek. A gondot természetesen korántsem a sokszínűség ténye jelenti, hanem az, hogy a honismeret oktatásának csak felémásan felelnek meg, sőt megkérdőjelezhető a legtöbb kiadvány taníthatósága is.

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium tantervi pályázatán díjat nyert helyi tantervek közül 1997-ben több száz oldalas vaskos kötetekben adták ki a budapesti Bőrfestő Utcai Általános Iskola 1–8. osztályos helyi tantervét, a nagykállói Kőrösi Csoma Sándor Általános Iskola 1–10. osztályos helyi tantervét, a budapesti Novus Gimnázium és Szakközépiskola átmeneti tantervét, s a budapesti Róbert Károly általános Iskola átmeneti tantervét. Az első tanterv jóformán csak a NAT-ban szereplő témaköröket ismétli (korántsem hiánytalanul) az egyes tantárgyaknál, csak annyit téve hozzá, hogy Káposztásmegyér-Újpest helyi jellegzetességeit kell a tanulóknak megismerniök (ezeket azonban nem részletezi). A nagykállói tanterv már részletesebb, különösen a cigány interkulturális program (a cigány kultúra megismertetése) vonatkozásában. Csak az nem derül ki, milyen segédanyag van ehhez: helyi (vagy országos) gyűjtésen alapuló tankönyv (és/ vagy) munkafüzet, illetve mennyiben személyhez kötött az oktató munka. A Novus Gimnázium tanterve semmilyen utalást nem tartalmaz honismereti ismeretek oktatására. A Róbert Károly Általános Iskola tantervében néhány esetben megtalálható a hon- és népismeret kifejezés, ami így odavetetten eldönthetetlen, hogy valójában mit is takar.

Az elemzett tantervek díjnyertes minta-tantervek, amelyek más iskolák számára követendő (???) például kellene, hogy szolgáljanak. Csak reménykedhetünk, hogy a honismeret tekintetében nem ezen az úton haladnak tanintézetünk.

A honismeretnek előadásunk elején említett körülhatárolásából, amely nem ellentétes a NAT-tal sem, következik, hogy mind az általános, mind valamennyi típusú középiskolában gyakorlatilag a tantárgyak mindegyikének van honismereti tartalma. Korántsem csak a történelemnek, az irodalomnak és a földrajznak, mint ez leginkább elterjedt a köztudatban. Mind ebből következik, hogy tantárgyanként kellene kidolgozni, a jelenleg forgalomban lévő tankönyvcsaládokhoz kapcsolhatóan, mely pontokon kapcsolódik a „törzsanyaghoz” a honismeret. Ennek megfelelően *először el kellene készíteni az egyes települések kiegészítő honismereti anyaga. Utóbbi természetesen igen változatos lehet. Következően abból is, hogy elképzelhetetlennek látszik, hogy az ország több mint háromezer települése egyenként elkészítse (vagy elkészítse) saját honismereti tankönyvét. Városok (fővárosi kerületek, városrészek), nagyobb falvak esetében belátható időn belül teljessé válhat a kötet-füzet sorozat, kisebb falvaknál, ahol esetleg még saját iskola sincs, csak néhány bejáró tanuló, egy tabló vagy leporelló is nagy előrehaladást jelentene a semmihez képest. Célszerű lenne, ha egy-egy kistájhoz tartozó falvak közös tankönyvet készítenének, így a tanulók nemcsak saját közösségük jellegzetességeit ismerhetnék meg, hanem azt is, hogy azok mennyiben egyediek, illetve mennyiben hasonlóak vagy azonosak közvetlen környezetükével.*

A *Magyarország megyei kézikönyvei* sorozat (CEBA Kiadó) 1990-es években megjelent kötetei tartalmazzák az ország valamennyi településének honismereti leírását. A sajnálatos az, hogy az egyes települések bemutatása rendkívül különböző pontosságú, igen sok esetben egyene-

sen dilettáns színvonalú (ugyanaz jellemzi a képanyagot is). De még a legjobb szövegek (pl. Kalocsa) sem használhatók változtatás nélkül általános- vagy honismereti tankönyv gyanánt, – hiszen nem annak íródtak... A honismereti oktatás egyik alapvető feladata az is, hogy tudatosítsa mindenkit: legyen büszke szülőhelyére, szűkebb lakhelyére, mert minden helynek megvannak a maga értékei. Nem igaz az, hogy van néhány országosan ismert település, s a többről viszont csak azt lehet elmondani, hogy ott nincs és nem is volt, nem történt soha „semmi”.

Mindenképpen fontos, hogy a szűkebb környezet (falu, városrész, kerület) mellett a nagyobb egység (megye, főváros) honismerete is része legyen az iskolai oktatásnak, hogy szűkebb környezetüket a tanulók össze tudják hasonlítani annak környékével, s így világosan lássák, mi az, amiben különbözik, s mi az, amiben hasonló (azonos) szűkebb hazájuk (szülőföldjük) tágabb környezetével.

Nyilvánvaló, hogy a (hagyományos, vagy munkáltató) tankönyvek, illetve munkafüzetek elkészítése nem kis feladat. Kérdés, van-e ehhez mindenütt elegendő szakember, aki kellően ismeri az adott környezetet, s egyben képes-e ismereteit érdekesen, közérthetően s tankönyvszerű formában megfogalmazni? Továbbá lesz-e elegendő pénze az önkormányzatoknak az elkészült művek megfelelő minőségű kiadására? Tudja-e a központi kormányzat segíteni a szegényebb önkormányzatokat, hogy a honismeret oktatása adott településen ne a pénzügyi lehetőségek függvénye legyen. S kérdés az is, az egyetemek és főiskolák mikor illesztik be tantervükbe kötelezően a honismereti képzést is? S mikor lesznek ehhez megfelelő felsőoktatási tankönyvek, jegyzetek?

A honismeret adott településen nem jelentheti pusztán egy országos jelentőségű esemény (pl. országgyűlés) emlékének ápolását. Nem merülhet ki a honismeret abban, ha adott településen született, elhunyt (vagy hosszabb-rövidebb ideig ott tartózkodott) nevezetes személy (író, tudós, politikus, művész stb.) évfordulójáról rendszeresen megemlékeznek, megkoszorúzzák emlékművét, emlékházát. Nem elegendő, ha egy nevezetes csatahelyre elzarándokolnak. Nem elegendő, ha csak az országos jelentőségű műemlék építmény(ek)e)t, vagy különleges védett természeti értéket (állatot, virágot, fát, arborétumot stb.) ismerik az adott településen. *A nevezetességek ismerete ugyanis nem helyettesíthető a lakókörnyezet egészének ismeretével.*

A honismereti oktatás tekintetében látszólag legelőbbre talán a történelem és az irodalom tanítása jár. De az eddig megjelent forráskiadványok, monográfiák, képeskönyvek minden tekintetben alapos átdolgozásra, kiegészítésre szorulnak, hogy az adott korsztályok számára valódi, használható tankönyv készülhessen fölhasználásukkal. Nem szabad szem elől tévesztenünk azt, hogy a történelmi források legnagyobb része teljességgel alkalmatlan iskolai felhasználásra (pl. terjedelme, vagy bonyolultsága, nyelve stb. miatt). Régi szövegek esetében a betű- és formahű közlés általános- és középiskolai tanulóknak szánt tankönyvekben mindenképpen mellőzni kell, mivel a szöveg megértését nehezítené, sőt olykor egyenesen lehetetlenné is tenné. Az egyszerűsítés természetesen nem jelenti a történelmi hűség feláldozását. Régi kéziratokat ne csupán fotó- vagy xerox másolatban közöljük, mert azok olvasása a tanárok és tanulók többsége számára megoldhatatlan, vagy igen nehéz feladat. Képek vonatkozásában nem közömbös, hogy melyek azok, amelyek igazán csak színes nyomtatásban élvezhetők, s melyek azok, amelyeknél a nyilvánvalóan olcsóbb fekete-fehér nyomtatás is megfelelő. A kép egyébként nem csupán térkitöltő illusztráció, hanem be kell illeszteni a szövegbe, meg kell magyarázni, fel kell hívni a figyelmet, hogy mi az, ami legfontosabb információ rajta. Térképek esetében kerülni kell a zsúfoltságot, s más kiadványból átrajzolás nélkül csak nagyon indokolt esetben vegyünk át bármiféle képet (térképet), ha az nem felel meg az iskolai oktatás céljára.

A honismereti oktatás során nagyon kell ügyelnünk arra, hogy mind a társadalomra, mind a természeti környezetre vonatkozó ismeretek arányosan épüljenek be a tantervbe. Különösen ott, ahol akár egyik, akár másik vonatkozásban valami kiemelkedő, a köztudatban központi helyet kapott jellegzetessége van, nagy a kísértés az aránytolódásra.

A honismeret oktatása a most felnövekvő generáció számára azért sem egyszerű feladat, mert a kiindulás minden esetben csakis a család lehetne. Napjainkban viszont nagyon gyakori a felbomló család, másrészt kevés az olyan család (rokon kör), amely hagyományosan évtizedek óta ugyanott, ugyanabban a házban, ugyanabban az utcában, falu-, illetve városrészben

